



MUĞLA KENTİNİN KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ

Besime YÜCEL¹

Gaye ERTİN²

ÖZET

Ege Bölgesi'nin Güneybatı Anadolu Bölümünde yer alan Muğla ili, Türkiye'nin başlıca turizm destinasyonlarından biridir. İl, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Dalaman ve Köyceğiz gibi ilçeleri ile Antalya ve İstanbul'un ardından ülkenin en çok ziyaret edilen üçüncü varış yeridir. Buna karşın ilin idari merkezi olan Muğla kentinde turizm oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Kentte turizmin göreceli gelişimi, kıyı yerleşmelerde yaşanan turizm hareketliliğinin getirdiği olanaklar ve korumacılık faaliyetleri kapsamında kent merkezinde yürütülen restore çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Muğla kentinin gelişiminde turizmin kayda değer bir etkisinden söz edebilmemiz, ancak kentin kültür turizmi potansiyelinin optimum değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu çalışmada kültür turizminde marka kentlerden biri olması hedeflenen Muğla kentinin kültür turizmi potansiyelinin araştırılması ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Coğrafyası, Kültür Turizmi, Muğla Şehri, Turizm Potansiyeli.

CULTURAL TOURISM POTENTIAL OF MUGLA CITY

ABSTRACT

Aegean province of Muğla is located South West of Anatolia which is Turkey's main tourist destination. The province is the third most visited destination in the country after Antalya, Istanbul and its districts such as "Bodrum, Marmaris, Fethiye, Dalaman", and "Koycegiz". In spite of that, in Muğla, which is the administrative center of the province, tourism has remained quite limited. The relative development of tourism in the city has been realized with the opportunities of tourism activity in coastal settlements and the restoration works carried out in the city center within the scope of protectionism activities. To be able to talk about a significant impact of tourism on the development of Muğla city, however, it is only possible with the best assessment of the cultural tourism potential of the city. In this study, it is aimed to investigate the cultural tourism potential of Muğla, which is aimed to be one of the brand cities in cultural tourism and to present solution suggestions.

Key words: Tourism Geography, Cultural Tourism, Muğla City, Tourism Potential.

¹ Dr. Araş. Gör. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü, besime.yucel@ikc.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6450-8626

² Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, gertin@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3736-7581

*Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Gaye ERTİN'in danışmanlığında Besime YÜCEL tarafından hazırlanan İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Muğla Kentsel Gelişim Süreci ve Turizm* adlı Doktora Tez Çalışmasından üretilmiştir.

GİRİŞ

Turizm, yerleşmelerin (kentsel ve kırsal) gelişiminde, marka imajında ve sürdürülebilir kalkınmasında itici güçlerden biridir. Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan turizm aktivitesine katılım her geçen gün artmaktadır. 1950 yılında seyahat eden kişi sayısı yalnızca 25 milyon kişi iken, 2012 yılında ilk defa 1 milyarı aşmıştır. 2017 yılında 1,3 milyar olan dünya genelindeki turist sayısı, 2018 yılında %6'lık bir artış göstererek 1,4 milyar kişiye ulaşmıştır. 2030 yılına gelindiğinde dünya üzerinde seyahat eden kişi sayısının 1,8 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. (Glaesser v.d. 2017:1).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre uluslararası turizm hareketliliğinin %40'ı kültür turizmi odaklıdır(Andres Artal-Tur, 2018: 179). Kültür turizmi, ziyaretçilerin başka bir bölge ya da topluma ilişkin kültürel bilgi edinmek ve deneyim kazanmak amacı ile sürekli ikamet ettikleri yerden başka bir yere seyahat etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Bu turizm türünde arkeolojik sit alanları, müzeler, dini, tarihi ve mimari yapılar gibi somut çekiciliklerin yanı sıra, somut olmayan gelenek-görenekler, halk inançları, geleneksel oyunlar, yemekler, festivaller gibi unsurlar da yer almaktadır. Burada turistleri, başka kültürleri ziyaret etmeye teşvik eden temel motivasyon kaynağı merak duygusudur (Hargrove, 2014: 16). Kültürel varlıklarını ve doğal kaynaklarını koruyan ve gerekli miras bilincine erişmiş destinasyonlar turistler tarafından daha fazla merak uyandırmakta ve talep edilmektedir(Alkan, 2015: 222). Günümüz turist profilinin önemli bir bölümü, hangi ana amaç için gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin ziyaret ettikleri destinasyonun kültürüne ait birtakım öğeleri de görmek istemektedirler. Bundan dolayı tur şirketlerinin ekseriyeti tur güzergahlarına kültür rotalarını da eklemektedirler (Hugges, 1996: 707–709).

Doğal güzellikleri, tarihsel ve kültürel kaynaklarıyla Muğla ili, Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biridir. İl, yaklaşık 1480 km'yi bulan kıyı şeridi uzunluğu, koyları, mavi bayraklı plajları ve limanları ile ülkedeki deniz turizminin lokomotifini konumdadır. Bununla beraber il çok sayıda kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanı, müze ve ören yerleri, tescilli yapıları ve anıtsal ağaçları, el sanatları, festivalleri gibi tarihsel ve kültürel kaynağı ile alternatif turizm için de zengin bir yelpaze sunmaktadır. Yılda yaklaşık ortalama 3 milyon turisti ağırlayan ilde, 505 adet konaklama tesisi, 27 adet marina işletmesi, 538 adet yat işletmesi bulunmaktadır. Bu istatistikî göstergelerle il, Türkiye'nin ilk 10 turizm destinasyonu arasında ziyaretçi sayısı açısından Antalya ve İstanbul'un ardından 3. sırada, tesis ve konaklama olanakları bakımından 2. sırada yer almaktadır. İlin en çok 0turist çeken ilk üç ilçesi Bodrum, Fethiye ve Marmaris'tir (www.mugla.ktb.gov.tr erişim: 16.08.2018).

Muğla ilinin yönetim merkezi olan Muğla kenti, çevre yerleşmelere ulaşımında bir geçiş bölgesi olmasına karşın turizmin kentin gelişimi üzerindeki etkisi sınırlıdır. Kent, Muğla ilinin Bodrum, Fethiye, Marmaris, Köyceğiz, Dalaman ve Türkiye'nin Antalya, İzmir, Aydın, Denizli gibi turistik destinasyonlarına gününbirlik gidiş dönüş mesafesindedir. Kentin iç dinamikleri ve kıyı yerleşmelerdeki turizm hareketliliği kentteki işletme ve yatırım belgeli tesislerin yer seçiminde etkili olmuştur. Tesisler ağırlıklı olarak kent merkezinin güneyinde ve güneydoğusunda konumlanmıştır. Muğla kentinde bulunan işletme ve yatırım belgeli tesis sayısı toplamda 15 tane olup, bunların 7 tanesi konaklama tesisi, 5 tanesi özel tesis, 3 tanesi seyahat acentesidir. Konaklama tesisleri toplamda 363 oda, 778 yatak kapasitelidir (mugla.ktb.gov.tr erişim: 16.08.209).

Muğla kentinin turistik destinasyonlara yakın mesafede olması, kültürel miras kaynakları ve turistik tesis olanakları değerlendirildiğinde mevcut potansiyelinin altında kaldığı anlaşılmaktadır. 2 Kentsel, 1 Doğal ve 1 Arkeolojik sit alanının bulunduğu kentte tescilli anıtsal ve sivil mimarlık örneği çok sayıda yapı vardır. Asırlar boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapan kent; ilk yerleşim alanı olan Mobolla ören yeri, sivil mimarlık örneği 400'e yakın tescilli yapısı, Menteşe Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemlerine tarihlenen camileri, mescitleri, hanları, hamamları, çarşıları, civar yerleşmelerde yapılan kazı çalışmaları ve buluntulardan elde edilen çok sayıda antik eserin sergilendiği müzesi, geleneksel kahveleriyle de ünlü Karabağlar yaylası, el sanatları, yöresel ürünlerin satışa sunulduğu açık pazarı, geleneksel mutfağı, festivalleri, halk müziği ve geleneksel oyunları ile dikkat çekici bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Bu kültürel zenginlik film şirketlerinin de dikkatini çekmektedir. Yakın geçmişte vizyona giren ve ünlü oyuncuların rol aldığı; ‘Dondurmam Gaymak, İftarlık Gazoz, Uzaklarda Arama’ gibi filmlerin bazı sahneleri, Muğla kentinde çekilmiştir.

GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLER

Türkiye'nin güneybatısında yer alan Muğla kenti, 36-37 kuzey enlemleri ile 27-29 doğu boylamları arasında yer alan ve toplam yüzölçümü 12.654 km² olan Muğla ilinin idari merkezi konumundadır (Şekil 1). Asar Dağı'nın eteklerinde, yaklaşık 645 m yükseklikte ilk nüveleri atılan Muğla kenti, Karamuğla ve Basmacı derelerinin her iki yakası boyunca eğimi takiben kademeli olarak güneydeki daha alçak alanlara doğru gelişme göstermiştir. Zamanla kentsel büyümenin güneydeki ovaya ulaşarak verimli tarım alanlarına zarar vermesi üzerine yeni kentsel gelişim alanları oluşturulmuştur. Kentin kuzeyinde yer alan Kızıldağ (880m), Asar Dağı (860 m), Yılanlı Dağı (940 m), Devetaşı Tepesi (926 m), Pamucak Tepesi (926 m) gibi yüksek kütleler kentin kuzeye gelişimini, tarımsal alanların zarar görmesi ve taşkın riski de kentin güneye ve güneydoğuya gelişimini sınırlandırmıştır. Dolayısıyla fiziki koşulların sızramalı bir kentsel büyümeyi zorunlu kıldığı Muğla kentinde alternatif gelişim alanları olarak kent merkezinin batı ve doğu çeperleri seçilmiştir.

Muğla kenti, günümüzde merkez Menteşe ilçesindeki 14 mahallenin üzerinde yayılım gösterdiği takribi 28,5 km²'lik alandan oluşmaktadır. Bu mahalleler; Balıbey, Camikebir, Düğerek, Emirbeyazıt, Hacırüstem, Karametmet, Karşıyaka, Kiramettin, Kötekli, Muslihittin, Müştakbey, Orhaniye, Orta ve Şeyh Mahalleleri'nden oluşmaktadır. TUİK verilerine göre 2018 itibarıyla bu mahallerde 76.340 kişi ikamet etmektedir (www.tuik.gov.tr, erişim: 10.10.2019). Bu mahalleler arasında en az nüfuslanma kentsel sitin merkezinde yer alan; Balıbey, Hacırüstem, Orta, Camikebir, Müştakbey ve Şeyh mahallerinde görülmektedir. Bu mahalleler aynı zamanda Muğla'ya göç ile gelmiş insanların en yoğun olduğu mahallelerdir (Oktik ve Öztürk, 2007: 30). Kentin güney ekseninde yer alan ve en fazla nüfuslanmanın görüldüğü Kötekli, Orhaniye, Muslihittin ve Emirbeyazıt mahalleri ise genellikle yüksek gelir grubuna mensup ailelerin tercih ettiği alanlardır. Bu mahallelerde nüfusun kentin geneline göre epey yüksek olmasının nedeni, modern kent insanının gereksinimlerini karşılayacak konut, ulaşım ve sosyal imkânların gelişmiş olmasıdır.

Şekil 1. Muğla Kenti Lokasyon Haritası



Kentte, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi görülmektedir. Muğla'da 1926-2016 periyotlarını kapsayan 90 yıllık meteorolojik rasat sonuçlarına göre, yıllık ortalama sıcaklık değeri 15 °C, ortalama yıllık yağış miktarı toplam 1194.6 mm'dir. Yıllık ortalama sıcaklık en yüksek 26.2 °C ile Temmuz ayında görülmektedir. En düşük sıcaklık ortalaması 5.5 °C ile Ocak ayına aittir. Yağış rejimi bakımından en yağışlı aylar 240.8 mm ile Aralık, 240.3 mm ile Ocak aylarıdır. En kurak aylar ise 8.2 mm ile Ağustos ve 8.5 mm ile Temmuz aylarıdır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2018). Bu bağlamda kültür turizminde tercih edilen destinasyonlardan olmayı hedefleyen Muğla kentinin iklimi avantajlı konumdadır. Yapılan araştırmalara göre Muğla kentinin iklim konforu, Muğla ilinin diğer ilçelerine kıyasla daha olumlu ortalama değerlere sahiptir. Kent, yılın 2 ayı "kabul edilebilir" konfor seviyesine sahipken, 5 ayı "iyi", kalan 5 ayı ise "çok iyi" seviyelerde iklim konforuna sahiptir (Türker vd., 2015: 572).

Muğla kentinde yer alan geleneksel konutların konumu ve özelliklerinin belirlenmesinde de iklimin etkisi söz konusudur. Kentte konutlar güneş ısısından daha fazla yararlanmak için genellikle güney bakılı yamaçlarda konumlanmıştır. Sıcaklığın yüksek olduğu güney bakılı evlerde ahşap karkas duvarlar ve açık cephelere sıklıkla yer verilmiştir. Sıcaklığın düşük olduğu kent merkezindeki kuzey cepheli az sayıdaki evlerde sağır taş duvarlar hâkimdir. Kış mevsiminde ısı kaybını en aza düşürmek için birden çok odaya ocaklık yapılmıştır. Yaz aylarında artan sıcaklarda serinlemek için evler avlulu ve açık sofalı inşa edilmiştir. Türkiye'nin en çok yağış alan yerlerinden biri olan kentte "Deli Memet" olarak tabir edilen poyrazla karışık yağmurdan korunma ihtiyacı 28 alaturka kiremitten oluşan geleneksel Muğla bacasının oluşmasını sağlamıştır. Kışların bol yağışlı olması evlerdeki saçak kullanımını da belirlemiştir. Kışın şiddetlenen yağmur sularından korunmak için evlerin sofalı ön cephesinde 80-140 cm arasından değişen ahşap saçaklar kullanılmıştır. Bu saçaklar yapıyı yazları doğrudan gelen güneş ışınlarından da korumaktadır (Deger, 2012: 42).

Batı Akdeniz Havzası'nın Muğla-Marmaris Alt Havzası sınırları içerisinde kalan Muğla kenti, yerüstü suları bakımından fakirdir. Yağış rejiminin düzensizliği ve geçirimli kalkerli arazi koşulları bunun ana etmenidir. Asar dağının eteklerinden güneye doğru akış gösteren Karamuğla ve Basmacı dereleri geçmişte Muğla kent merkezinin su ihtiyacını karşılayan önemli kaynaklar arasındadır. Bugün kentin kuzeyindeki dağlık alanlardan inen küçük derelerin hiçbiri sürekli akış göstermemektedir. Yağışlı kış mevsiminde yüzey suları olarak akışa geçen dereler, ovanın çukur kesimlerinde toplanmakta, buradan düdenlerle yeraltına akmaktadır. Ancak düdenlere giden drenaj yolları çeşitli nedenlerle kapandığında sular çukur alanlarda toplanarak göllenebilmektedir. Zaman zaman da taşkınlarla neden olabilmektedir Kentin ana su ihtiyacı Yatağan-Muğla karayolu üzerinde bulunan Bahçeyaka köyü civarındaki yeraltı suyu kuyularından karşılanmaktadır. Bahçekaya bölgesinde şimdiye kadar 14 adet kuyu açılmış olup, 5 adedi verim düşüklüğü nedeniyle atıl durumdadır. Faal olan 9 kuyunun emniyetli su miktarı 220 l/s'dir. Bahçeyaka dışında Muğla kentine su sağlayan kaynaklar Sandras, Değirmendere, Kozağaç, Düzen, Abdullah ve Üçpınar'dır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2017: 10-339).

Kentin ekonomik kimliğini belirleyen en önemli sektör hizmet sektörüdür. Kentin sahip olduğu idari ve eğitim fonksiyonu bu sektörün baskın olmasını sağlamıştır. Ulaşım açısından geçiş noktasında bulunan kent, idari merkez olması nedeniyle önemli kamu kurum ve kuruluşlarına ev sahipliği yapmaktadır. 1992

yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Kampüsünün kurulması ile kent tam anlamıyla bir ‘‘memur şehri’’ durumuna gelmiştir.

Günümüzde Muğla kentine karayolu ile doğrudan ulaşılabilceği gibi, ildeki diğcr yerleşmelerde yer alan denizyolu veya havayolundan karayoluna aktarma yapma koşuluyla da ulaşılabilir. Kent, gerek Türkiye’nin Aydın (105 km), İzmir (226 km), Denizli, (229 km), Antalya (521 km) gibi, gerekse Muğla ilinin Ula (13 km), Marmaris (60 km), Bodrum (108 km), Fethiye (139 km), Datça (129 km) gibi başlıca turizm destinasyonlarına karayolu ile günübirlik gidiş-dönüş mesafesindedir

KÜLTÜR TURİZMİ KAYNAKLARI

Mobolla Antik Kenti

Muğla ovasının kuzey kenarında konumlanan Asar Dağı’nın tepe kısmı, antik kentin kuruluş yeridir. Bugüne kadar kazı çalışmasının yapılmadığı Mobolla Antik Kentine ait bulgular yapılan yüzey araştırmalarına dayanmaktadır. Bu araştırmalara göre kentin geçmişi yaklaşık 2 bin 600 yıl öncesine kadar gitmektedir. Muğla Belediyesi, antik kenti turizme kazandırmak için 2011 yılında ‘‘Asar Dağı Mobolla Ören Yeri Yol Düzenleme Projesi’’ni hayata geçirmiştir. 2012 yılında tamamlanan proje kapsamında ören yerinin girişine bilgilendirme levhası, güzergâh boyunca eski demiryollarında kullanılan 250 ahşap travers basamak, 2 adet seyir terası, hayvanlar için düşünülmüş su kapları yapılmış ve antik kentteki tarihi taş duvarlar zarar verilmeden onarılmıştır . Böylece arkeolojik sit alanı ile kentsel sit alanı birleştirilerek önemli bir kültür rotası oluşturulmuştur.

Muğla Müzesi

Müştabek Mahallesi’ndeki eski cezaevi binasında yer alan Muğla Müzesi 1994 yılında açılmıştır.Dikdörtgen plan üzerine oturtulan müze binası iki katlı olup, açık havluya sahiptir. Müze; Doğa Salonu, Etnografya Salonu, Arkeoloji Salonu ve Gladyatör Salonu olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu dört ayrı seksiyon ve avluda bugün toplamda 9974 eser sergilenmektedir (www.kulturvarliklari.gov.tr, erişim 25.05.2017). 2012 yılında 3.763 kişinin ziyaret ettiği Muğla Müzesi’ni, 2015 yılında 5826 kişi, 2016 yılında 5990 kişi, 2017 yılında ise 6879 kişi ziyaret etmiştir. Müzeyi 2017 yılında ziyaret edenlerin %92’si yerli ziyaretçiler olup, %8’i yabancı uyruklu turistlerden oluşmaktadır.

Camii ve Mescidler

Ulu Cami, Kurşunlu Cami, Şeyh Camii, Pazar Cami, Sekibaşı Cami, Saburhane Cami, Kurbanzade Cami ve Kavaklı Cami kentin ibadet için en çok tercih edilen tarihi camileri arasındadır. Bu camilerden Ulu Cami, kentin en eski tarihli camisidir. Menteşeoğulları Emiri İbrahim Bey tarafından 1344 yılında yaptırılan camii geçirdiği restorasyonlarla özgün mimari üslubunu kaybetmiştir. Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde kentin en hoş yapılı, kargir kubbeli ve güzel avlulu aydınlık camisi olarak tanımladığı Kurşunlu Cami’nin ise 15. y.y. sonu ile 16. y.y. başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Eski bir mevlevihane üzerine inşa edilen Şahidi Cami ve türbesi de kentin en çok ziyaretçi ağırlayan camilerinden biridir (Çelebi, 2011: 221-222).

2004 yılında Muğla Belediyesi’nin yeşil alan çalışmaları sırasında bulunan Üç Erenler Mescidinin 800 yıllık tarihi olduğu tahmin edilmektedir. Bugün yalnızca kalıntılardan oluşan

mescit eğer restitüsyon çalışmaları tamamlanıp restore edilirse kentsel sit alanındaki en eski yapı olma özelliği taşıyacaktır. Bunun dışında Tüccar Hoca Mescidi ve Üçerenler Mescidi kentteki diğer tarihi mescitlerdir.

Hanlar ve Hamamlar

Kentte en eski tarihli han Yağcılar Hanı'dır. Emirbeyazıt Mahallesi'nin Kurşunlu Caddesi'nde yer alan Yağcılar Hanı'nın tarihi 1493'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Geçmişte kentin yağ ticaret merkezi olan iki katlı yapının beden duvarları kagir taştan olup, bağdadi ve ahşap karkas sistem hâkimdir. 1990 yılında restore edilen yapı günümüzde hem ticaret mekanı olarak, hem de rekreasyon alanı olarak hizmet vermektedir. İnşa tarihinin 1850'lere uzandığı Konakaltı Hanı'nın günümüzdeki işlevi ise kültür merkezidir. Rum yapı ustaları tarafından inşa edilen tek han olma özelliğine sahip Apostol Hanı ise Zabita Daire Başkanlığı olarak kullanılmaktadır.

Emirbeyazıt Mahallesi'nin Sekibaşı Caddesi'nde yer alan Sekibaşı Hamamının inşa tarihi 15. y.y.'dir. Kuruluşundan itibaren çeşitli şahıslar tarafından işletilen hamam Muğla Belediyesince restore edilerek 2010 yılından kültürel amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Şeyh Mahallesi General Mustafa Muğlalı Caddesi'nde yer alan tarihi Elvanbey Hamamı ise 1344 yılında vakıf hamamı olarak inşa edilmiş olup, günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

Arasta Çarşısı

Muğla kentsel sitinin ayrılmaz bir parçası olan Arasta çarşısı, eski kervan yolu güzergahı üzerindeki kuzey-güney ve doğu-batı akslarının kesiştiği mevkide yer almaktadır. Geçmişte Muğla'nın en önemli ticaret merkezi konumunda olan ve demirciler arastası, bakırcılar arastası, ayakkabıcılar arastası gibi çeşitli mesleklere ev sahipliği yapmıştır (Ekinci 2001: 60). Cumhuriyetten sonra geleneksel iş kollarını kaybetmeye yüz tutan çarşı dinamizmini kaybetmiştir. 2000'li yılları takriben Muğla Büyükşehir Belediyesi katkılarıyla toplamda 244 iş yerinde ve bu aks üzerindeki ulaşımı sağlayan yollarda yapılan restorasyon çalışmaları neticesinde Arasta'da ticari hayat yeniden canlanmaya başlamıştır.

Saatli Kule

Balıbey Mahallesi'ndeki Ulu Cami Sokak ile Mustafa Muğlalı Caddesi'nin kesiştiği sokağın başında yer alır. Anadolu'daki saat kulelerinin birçoğu II. Abdülhamid'in 1901 yılında yayınladığı fermanından sonra yaygınlaşmıştır. Muğla'daki Saatli Kule ise bu dönemden epey önce 1885 yılında dönemin Belediye Başkanı Hacı Süleyman Efendi tarafından eşi Pembe Hatun adına Rum yapı ustası Filvarus'a yaptırılmıştır. (Yılmaz ve Akça, 2011: 320). Yapı malzemesi olarak kesme taş ve tuğlanın kullanıldığı beş katlı yapı, aşağıdan yukarıya doğru daralan kare bir plana sahiptir.

Zahire Pazarı

Balıbey Mahallesi, Tabakhane Caddesinde yer almaktadır. 19. y.y.'da 13 odalı iki katlı bir medrese olarak inşa edilen yapı, 1937-1973 yılları arası buğday, arpa yulaf, mısır gibi tarım ürünlerinin satıldığı tahıl pazarı olarak kullanılmıştır. Bu dönemden sonra uzun süre atıl kalan yapı, 2011 yılında Muğla Belediyesi tarafından restore edilerek ziyaretlere açılmıştır. Zahire Pazarı günümüzde 14 işyeri, 1 çay ocağı ve 1 tuvaletin yer aldığı yaklaşık 288 m²'lik bir alan içinde hizmet vermektedir. Kentin sosyal ve ekonomik yaşamına canlılık getiren pazarda, ev

hanımlarının el işi dokumaları, yöresel ürünler ve doğal bitkilerin satıldığı dükkanların yanı sıra, bahçesinde ziyaretçilerin dinlenebileceği bir kafeterya da yer almaktadır.

Açık Pazar

Açık Pazar, Şeyh Mahallesi Pazaryeri sokakta her haftanın perşembe günü kurulmaktadır (Şekil 40). Cumhuriyetin ilk yıllarında bu Pazar yine Perşembe günü Kurşunlu Cami ile bugünkü Atatürk Heykeli arasındaki cadde üzerinde kurulmuştur. Yaklaşık büyüklüğü 4.55 m² olan Açık Pazar, şehrin geleneksel dokusu ile bütünleşmiş işlek bir mevkide konumlanmıştır. Civar yerleşimlerden getirilen organik gıdalar ağırlıklı olmak üzere pazarda, el işi dokumalar, iğne oyaları ve halılar gibi yöresel ürünler de satışa sunulmaktadır.

Şemsi Ana Türbesi

Müştabek Mahallesi Konakaltı Sokakta yer almaktadır. Türbe adını, Muğla'nın içme suyu kaynağını bulan kişi olarak kabul edilen Şemsi Ana'dan almıştır. Rivayete göre yörük olan Şemsi Ana, günün birinde Muğla çevresindeki dağlarda keçilerini otlatırken keçilerinden birinin sakalının ıslak olduğunu görmüştür. Birkaç gün daha aynı durumla karşılaşan Şemsi Ana, bunun üzerine keçisini takip ederek suyun kaynağı olan Karamuğla deresini bulmuştur. Bu olay sonrasında Şemsi Ana yerli halk tarafından ermiş olarak kabul edilerek hürmet edilen bir kişi olmuştur.

Muğla Evleri

Geleneksel Muğla evleri Asar Dağı'nın güneyinde, Basmacı ve Karamuğla dereleri arasında dağınık olarak yayılış göstermektedir. Evlerin dağılışı gösterdiği bu alan Hacırüstem, Orta, Müştakbey, Şeyh, Camikebir, Balıbey ve Kiramettin mahallelerinin tamamı ile Karamehmet ve Muslihittin mahallerinin bir kısmını kapsamaktadır (Saf ve diğerleri, 2013: s. 426). Doğal ve sosya-kültürel çevre koşulları Muğla evlerinin ve kent dokusunun biçimlenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Kentin ilk nüveleri Asar Dağı yamaçlarındaki kale içi ile başlamış, sonraları güney yönüne doğru uzanarak kale dışına çıkmıştır. Topografyanın olanak verdiği ölçüde kentsel yayılım sırttan eteklere doğru gerçekleşmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Muğla evleri mekânsal, işlevsel ve teknik özellikler bağlamında birtakım değişimlere uğramasına rağmen Türk sivil mimarisinde kendine özgün bir yer edinmeyi başarmıştır. Bugün Türk evi ve Rum evi olmak üzere başlıca iki alt gruba ayrılan Muğla evlerinin tipolojisinde çarpıcı iç, cephe ve çevre düzenlemeleri, hayat olarak adlandırılan beyaz kireç badanalı yüksek taş avlu duvarları, evin önü olarak adlandırılan açık-kapalı sofalar, yapıyı yağmurdan korumaya yarayan geniş ahşap saçaklar, sokaktan evlere geçişi sağlayan ahşap kuzulu kapılar ve alaturka kiremitli çatılarda yükselen ve ön plana çıkmaktadır.

Özbekler Evi

Camikebir Mahallesi Şeyh Cami Sokakta yer alan yapının 230 yıla yakın geçmişinin olduğu tahmin edilmektedir. Başlarda toprak damlı bir ev iken, sonradan geçirdiği tadilatlarla ahşap bağdadi sistemin hakim olduğu kiremit çatılı bir eve dönüşmüştür. Açık sofalı olan evin kış evi, yaz evi, ev altları, sahanlık bölümleri bulunmaktadır. Yapı 1987 yılında Muğla Mimarlar Odası tarafından en iyi korunan ev seçilmiştir. Günümüzde Muğla ve Şehircilik

Dairesi Başkanlığı Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü tarafından kullanılan ev ziyaretçilere açıktır.

Hacıkadı Evi

Şeyh Mahallesi Mustafa Muğlalı Caddesi üzerinde yer alan evin inşa tarihinin 1875-1880 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir. 2004 yılında Muğla Valiliği tarafından restore edilen yapı, 2005 yılında Yörük Obaları Derneği'ne tahsis edilmek üzere faaliyete açılmıştır. Yörük kültürüne ait çok sayıda eşyanın sergilendiği müze evde kültürel etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ziyaretçilerinin bahçesinde dinlenmesine olanak veren bir kafeteryası da vardır.

Kültür Evi

Şeyh Mahallesi İsmet İnönü Caddesi üzerinde yer alan Kültür Evi'nin inşa tarihi 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Dönem dönem askerlik şubesi, sağlık ocağı gibi çeşitli fonksiyonlarda kullanılan yapı uzun dönem bakımsız kaldıktan sonra Muğla Belediyesi tarafından 2003 yılında turizme kazandırılmıştır. Günümüzde yöresel kıyafetlerin ve eşyaların sergilendiği bir müze ev ve bahçesinde ziyaretçilerin dinlenebildiği kafeteryadan olarak kullanılmaktadır. Kültür Evi, hizmet verdiği yıldan bu yana kentte en çok ziyaret edilen mekanlardandır. 2015 yılının ilk sekiz aylık döneminde kültür evini yerli ve yabancı toplamda 135 bin kişi ziyaret etmiştir (www.mentese.bel.tr erişim 11.11.2018).

Karia Yolu

Türkiye'nin en uzun yürüyüş rotası olan Karia yolu, adını Güneybatı Anadolu'da yaşamış antik Karia uygarlığından almaktadır. Yolun önemli bir bölümü Muğla ilinden geçmekte olup, bir kısmı da Aydın ilinden geçmektedir. Muğla Ticaret ve Sanayi Odası'nın turizmi tüm yıla yayma hedefiyle 2013 yılı başlarında açılışını yaptığı tarihi ve kültürel rota, antik çağda insanların ticaret ve geçiş güzergahı olarak kullandıkları patika yollardan oluşmaktadır. Toplam uzunluğu 820 km olan yol boyunca turistlerin ve gezginlerin yönlerini daha kolay bulabilmeleri için 220 yönlendirme levhası yerleştirilmiş ve 33 bin de işaretleme yapılmıştır.

Karabağlar Yaylası

Karabağlar Yaylası özgün evleri, irim ve kesik adı verilen peyzaj elamanları, kahveleri, yemekleri ve yayla etkinlikleriyle önemli bir kültürel turizm kaynağıdır. Kentsel ve III. Derecede Doğal Sit Alanı olan yayla, asırlar boyunca Menteşe kentsel yaşamının ayrılmaz bir uzantısı olmuştur. Yaklaşık 12 kilometre karelik bir alana yayılan Karabağlar, tarım ve hayvancılığa elverişli olması nedeniyle kent halkının yazları göç yeri olarak kullanılmıştır. Yaylada 2-3 dönümlük parsellerden oluşan, içinde kuyu ve ev de barındıran tarlalara 'yurt' denilmektedir. Genellikle mülkiyet sahibinin adıyla anılan 3800'e yakın yurttan 40 tanesi korunması gerekli kültür varlıkları listesinde (Çınar, 2010: 135). Yaylada ulaşımı sağlayan ve yurtları birbirinden ayıran peyzaj elamanlarına 'İrim ve 'Kesik' denir. Karabağlarda yer alan kahveler de Menteşe toplum yapısının en somut, sosyal, kültürel ve ekonomik yansımalarını görebileceğimiz mekanlardan birisidir. Yaylada anıtsal tescilli yapı statüsünde 15 tane kahve bulunmakta olup, bunlardan sadece 2 tanesi faal geri kalanı atıl durumdadır. Yayla sınırları içerisinde yer alan anıtsal tescilli kahvelerin tamamı şunlardır: Süpüroğlu, Keyfoturağı,

Tozlu, Ayvalı, Berberler, Vakıf, Hacı Ahmet, Cihanbeğendi, Bakkalar, Narlı, Kozlu, Kadı, Kır ve Gökkible Kahvesi'dir (Ertürk ve Atasoy, 2010: 1285).

Yöresel Yemekler

Ege Bölgesi'nde, Akdeniz İklim koşullarının hüküm sürdüğü bir konumda bulunan Muğla mutfağında sebzeler ve yabani otlar geniş yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra tahıl ürünleri, et yemekleri, süt ürünleri ve meyveler de Muğla mutfağının vazgeçilmezleridir. Yemeklerde zeytinyağı başta olmak üzere, karabiber, kırmızı toz biber, nar ekşisi, koruk suyu, köremen, defne, kekik ve salça gibi tatlandırıcılar yaygın olarak kullanılmaktadır. Genel olarak Muğla mutfağındaki yemekleri; çorbalar, sebze yemekleri, tahıllı yemekler, hamur işleri, et yemekleri, salatalar, tatlılar, reçeller ve şuruplar olarak sınıflandırmak mümkündür. Tarhana çorbası, makarna çorbası, arapaşı çorbası, patlıcan kızartma, ekşili biber kızartma, çıntar kavurma, keşkek, bulgur böreği, çiftlik kebabı, büryan ve ekşili tavuk gibi yemekler muğla mutfağında yaygındır (Durdu ve Budakoğlu, 2014: 46).

El Sanatları

Muğla kentinde geçmiş yıllarda dokumacılık, bakırcılık, demircilik, debbağlık ve semercilik gibi çeşitli el sanatları yapılmıştır. Bugün bu el sanatlarının bir kısmı canlılığını yitirmiş, bir kısmı da önemini kaybederek ortadan kalkmıştır. Muğla Büyükşehir Belediyesi ve Menteşe Belediyesi el sanatlarının unutulmasını önlemek ve canlandırmak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bunun için geleneksel el sanatlarının verildiği kurs ve atölyeler açılmakta, sergiler düzenlenmektedir.

Halk Müziği

Muğla ve çevresi halk müziği bakımından zengin bir repertuara sahiptir. Muğla ilinde Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuarı adına Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken ve Rıza Yetişen tarafından yapılan derleme çalışmaları neticesinde TRT repertuarına 68 sözlü kırık hava, 34 sözsüz kırık hava kazandırılmıştır. Buna Kültür Bakanlığı HAGEM repertuarındaki derlemeler de eklendiğinde il genelindeki halk müziği sayısının 150'lere yakın olduğu tahmin edilmektedir (Atılğan, 2015: 59). Muğla kentinin yayıldığı merkez Menteşe ilçesinde ise şimdiye kadar 10 sözlü, 13 sözsüz eser kaydedilmiştir (Gür, 2006: 173).

Geleneksel Oyunlar

Muğla yöresinde zeybek havasının ayrı bir yeri vardır. Yöre zeybeklerini sözlü ve sözsüz olarak sınıflandırabileceğimiz gibi, sadece çalınan zeybek ezgileri, hem çalınıp hem oynan zeybek ezgileri olarak da sınıflandırabiliriz. Muğla zeybekleri "gezinlenme" ve "oyun" olarak adlandırılan iki bölümden oluşmaktadır. Gezinlenme esas oyunun başlangıcında yer alan ısınma bölümüdür. Bu bölümde heybetli duruşu ile erkek kişisi, uzun hava eşliğinde meydanı dolaşır. Ardından nara ile oyun bölümüne geçiş yaparak, önce ellerini yere sürer, sonrasında kollarını omuz hizasına kaldırarak parmaklarını çıtlatılır. Akabinde dönme, çaprazlama, diz çökme, bacak çelme, eşme, sıçrama, seksek, ileri ve geri gibi figürler kullanılarak oyun sürdürülür. Kadınlar da ise gezinlenme bölümü olmayıp, oyun esnasında kollar en fazla kulak hizasına kadar kaldırılmaktadır. Erkeklere kıyasla kadınların oyun esnasında hareketleri daha hareketli, yumuşak ve basittir (Eren, 2006: 157-158).

Festivaller

Muğla kenti ve yakın çevresinde gerçekleştirilen kültür şenliklerinin ilki 1984 yılında Muğla Belediyesi'nin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. 2013 yılına kadar zaman zaman sekteye uğrayan etkinlikler bu zaman aralığında yirmi iki kez yapılabilmektedir. Muğla kenti ve yakın çevresinde gerçekleştirilen kültür şenliklerinin ilki 1984 yılında Muğla Belediyesi'nin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. 2013 yılına kadar zaman zaman sekteye uğrayan etkinlikler bu zaman aralığında yirmi iki kez yapılabilmektedir.

2014 yılında Muğla'nın büyükşehir olmasıyla Menteşe Belediyesi kurulmuş ve şenlik *Menteşe Kültür ve Sanat Şenliği* adını almıştır. Şenlikler, Eylül ayının son haftasında üç gün boyunca düzenlenmektedir. 2017 yılında üçüncüsü gerçekleştirilen şenliklerin önemli bir bölümü kent sınırları içerisinde gerçekleştirilirken, bir bölümü de merkez Menteşe ilçesinin civar yerleşmelerinde yapılmaktadır. Bu şenlikler kapsamında yapılan etkinlikler yıldan yıla bazı farklılıklar göstermekle beraber genel olarak kortej yürüyüşü, baca yakma, halk oyunları, modern dans gösterisi, konserler, resim, fotoğraf, ebru ve yöresel ürünler sergisi, imza günleri, şiir dinletisi, söyleşi, sünnet şöleni, satranç turnuvası, rahvan at yarışları, trap ve skeet atış gösterisi, yayla etkinlikleri ve geleneksel kavun yarışması yapılmaktadır.

SONUÇ

Muğla kenti, kültür turizmi açısından zengin denilebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Kentin kültürel miras kaynakları arasında tarihi 2500 yıl öncesine kadar uzanan arkeolojik sit alanı Mobolla Antik Kenti, hayvan ve bitki fosillerinin yanı sıra etnografik ve arkeolojik eserlerin de sergilendiği Muğla Müzesi, Menteşeoğulları ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen camileri, mescitleri, hanları, hamamları, tarihi ticaret merkezi arasta çarşısı, açık pazarı, geleneksel sivil mimarlık örneği evleri, şehrin amblemi olarak da kullanılan bacaları, tarihi yolları, kahveleriyle de ünlü kentsel ve doğal sit alanı Karabağlar Yaylası, yöresel mutfağı, el sanatları, halk müziği, geleneksel oyunları, ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen festivalleri yer almaktadır.

Muğla Büyükşehir Belediyesi, Menteşe Belediye'si, muhtelif kurum ve kuruluşlar kentin kültürel değerlerini korumak, gelecek kuşaklara aktarmak ve tanıtmak amacıyla uzun zamandır çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda kentte çok sayıda kullanımda olan veya kullanım dışı tarihi yapı koruma altına alınarak tescillenmiştir. Bu anıtsal ve sivil mimari yapılarının bir bölümü restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Bu çalışmaların bir ürünü olarak son dönemlerde Muğla kentini ziyarete gelen turist sayısında geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında bir artış yaşanmıştır. Türkiye'nin en önemli turizm destinasyonlarına günöbirlik, gidiş dönüş mesafesinde olan kente, seyahat acenteleri ve tur operatörleri günöbirlik turlar düzenlemektedirler. Bu turlar yöresel ve organik ürünlerin satıldığı Açık Pazar'ın kurulduğu Perşembe günleri gerçekleştirilmektedir. Ancak uluslararası etkinlikler ya da istisnalar haricinde kentin genellikle günöbirlik konaklamasız veya bir gece konaklamalı tercih edilmesi kültür turizminde bir marka olma hedefine ulaşılmadığını göstermektedir.

Muğla kentinin kültür turizminde bir cazibe merkezi olması esasen korumacılık faaliyetlerine bütöncöl yaklaşılması, turizmde farkındalık oluşturulması ve sit alanlarındaki nüfusun ekonomik refahı ile yakından ilişkilidir. Geleneksel sivil mimarinin en güzel örneklerinin yer aldığı sit alanlarındaki yapıların onarımı için yetkili makamlardan uzun prosedürlerle izin alınması gerekliliği ve maddi olanaksızlıklar evlerin ve sokakların bakımsız kalmasına yol açmıştır. Özgün dokunun bozulmadan konutların restore edilmesi ve yaşayanlar

ile ziyaretçilerin ihtiyaç duyduğu altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kent halkının turizm konusunda bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Kent merkezi ve Karabağlar Yaylası'ndaki en iyi korunmuş tescilli konutların ev sahipleri tarafından pansiyon, butik otel ya da müze ev olarak kullanılması teşvik edilmelidir.

Kentin çekirdek alanındaki tarihi ticaret çarşısındaki iş yerlerinin, mağazaların, süper marketlerin, lokanta ve restoranların ekseriyetinin hafta sonları, özellikle Pazar günleri kapalı olduğu gözlenmiştir. Bu durum "Yaşayan Muğla" kent dokusu ile uyuşmamaktadır. Turistler ziyaret ettikleri destinasyonda memleketlerine yöreye özgü bir hatıra götürmek, alışveriş yapmak, geleneksel mutfaktan lezzetler tatmak istemektedir. Buralarda iş yerleri olan esnaf ve zanaatkarlar desteklenerek ticari yaşam canlandırılmalıdır.

Karabağlar Yaylası ile kent merkezi arasındaki ulaşım seferlerinin yeterli olmadığı gözlenmiştir. Ulaşım sefer sayısının artırılması elzemdir. Göç zamanını ifade eden göç göç çiçeği, anıtsal nitelikteki çınar ağaçları, irim, kesik, kabalık gibi yöreye özgü isimlendirmeleri olan kültürel peyzaj elamanları ile Karabağlar florası oldukça zengin bir görünüm sunmaktadır. Buna mukabil yeşil alanların bir bölümü günümüzde yol açma, ev yapma, bakımsız kalma, hastalığa yakalanma gibi nedenlerle tahribata uğramış ya da yok olmuştur. Bu durum yayla drenaj sistemini de olumsuz etkileyerek yağışlı mevsimlerde zaman zaman sel basmalarına neden olmaktadır. Sürdürülebilir bir ekosistem için doğal bitki örtüsünün korunması ve altyapı iyileştirme çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Muğla toplum yapısının en somut sosyal, kültürel ve ekonomik yansımalarının görülebileceği yayla kahvelerinin büyük çoğunluğu günümüzde atıl durumdadır. Gerekli restorasyonlar yapılarak hizmet veren kahvelerin sayısı çoğaltılmalıdır. Yaylada ekilen organik ürünlerden yöresel lezzetlerin yapılacağı yemek ve pasta atölyeleri kurulmalıdır. Ziyaretçilerin evlerine götürebileceği yöresel tatlar ve hediyelik eşyaların satılacağı stantlar kurulmalıdır. Geleneksel Mentеше Kültür ve Sanat Şenliği'nin bir bölümü Karabağlar yaylasında "Kavun Yarışması" adı altında gerçekleştirilmektedir. Yaylanın bilinirliğinin artırılması açısından hususî "Karabağlar Yaylası Şenlikleri" adında ayrı bir festival düzenlenmelidir.

Turizmin en önemli sacayaklarından biri de tanıtım ve pazarlamadır. Muğla kentinin kültür turizminde yerini alması ve öteki destinasyonlarla rekabet edebilecek konuma gelebilmesi açısından turizm kaynaklarının tüketicilere duyurulması ve satılması oldukça önem arz etmektedir. Bu doğrultuda tanıtım filmlerinin hazırlanması, yurtiçi ve yurtdışında turizm ve kent odaklı fuarlarda Muğla kentinin tanıtılması, kitapçıkların, haritaların, broşürlerin dağıtılması, sosyal medya ve bilgi teknolojilerinden optimum yararlanılması, seyahat acenteleri ve tur operatörleri ile koordinasyon kurulması gerekmektedir. Sonuç olarak Muğla kentinin kültür turizminde hedeflediği konuma erişebilmesi için yerel yönetimlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitenin ve yerli halkın ortak akıl ve sorumlulukla eşgüdümlü çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Korumacılık bilincinin ön planda olduğu uzun erimli strateji ve yatırımlarla kentin kültürel miras potansiyelinin ortaya çıkarılması ve tanıtılması durumunda turizmin kentin gelişimi üzerindeki etkisinin artması öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Abbas, A. Ç. (2010). *Muğla Karabağlar Yaylası (Tarih, Toplum ve Kültür)*. Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.

Alkan, C. (2015). Doğal ve Kültürel Varlıklara Dayalı Turistik Ürün Çeşitlendirmesi ve Sürdürülebilirliği Literatür Çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19): 214-226.

Artal-Tur, A. (2018). Culture and Cultures in Tourism. *Anatolia An International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 29(2):179-182.

Atılgan, Halil (2015). Muğla Yöresi Halk Müziği ve Özellikleri. *Muğla Üzerine Makaleler*. Ali Abbas Çınar (haz.), Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Değer, G. (2012). Muğla Kent Merkezi Geleneksel Dokusunun Araştırılması: Muğla-Merkez, Ula ve Yeşilyurt Evlerinin Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Durdu, B. K. ve Budakoğlu, F. E. (2014). *Muğla Mutfağı*. Muğla Valiliği, Muğla.

Çelebi, E. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine*. 9. Cilt, 2. Kitap, Seyyit Ali Kahraman (haz.), YKY Yayınları, İstanbul.

Eren, A. M. (2006). Muğla Yöresi Halk Oyunları, Giysileri ve Çalgıları. *Muğlanâme (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*. Ali Abbas Çınar (haz.), Berke Ofset.

Eren, A. M. (2011). *Muğla'nın Bazı Sözlü ve Kültür Değerleri ve Halk Oyunları*. Muğla Valiliği Yayını, Muğla.

Ertürk, M. ve Atasoy, E. (2010). Kültürel Coğrafya Bakımından Muğla ve Çevre Polyelerde Yaylacılık. *Turkish Studies*. Volume 5(3):1264-1296.

Glaesser , D. Kester, J., Paulose, H., Alizadeh,A.,& Valentin, B. (2017). Global Travel Patterns: an overview. *Journal of Travel Medicine*, 24(4):1-5.

Gür, H. (2006). Muğla Yöresi Halk Müziği Eserleri. *Muğlanâme (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*. Ali Abbas Çınar (haz.). Berke Ofset.

Hargrove, C. (2014). Cultural Tourism: Attracting Visitors and Their Spending. *National Cultural Districts Exchange*.

Hugges, L. H. (1996). Redefining Cultural Tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(3):707-709.

Menteşe Belediyesi. Kültür Evine Ziyaretçi Akını. <http://www.mentese.bel.tr/kultur-evine-ziyaretci-akini/> (Erişim Tarihi:12.03.2018).

Muğla Müze Müdürlüğü. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44130/mugla-muze-mudurlugu.html>, (Erişim Tarihi:25.05.2018).

Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-73710/turizm-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi:16.08.2019).

Oktik, N. ve Öztürk, Ş. (2007). *Sosyolojik Yapı Araştırmaları Kültürel ve Doğal Kaynak Yönetimi Ön Araştırması II*. Muğla Valiliği, Muğla.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2018). *Uzun Yıllar Parametreler Bülteni Muğla (1926-2016) ve (1928-2017)*. Ankara.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Büyük Menderes Havzası Master Plan Raporu*. Cilt 1/3, Ankara.

Oya S. H. ve diğerleri. (2013). Muğla’da Naci Karaosmanoğlu Evi’nin Tanıtılması ve Mimari Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Muğla Değerleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi.

TUİK, Muğla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. (2019). http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, (Erişim Tarihi:10.10.2019).

Türker, A. ve diğerleri (2015). Dış Mekan Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Muğla İli İklim Konfor Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt :17, Sayı: 4, 2015.

Yılmaz, Salih ve Akça, Bayram (2011).”Yaşayan Bir Tarih: Muğla Saat Kulesi”, *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Safranbolu.